

Thalatta! Thalatta!

Ute på morgonjogging i Istanbul. Hala, branta, slingrande gränder i stadsdelen Galata. Sedan äntligen en park vid vattenbrynet med utsikt över Bosporen till stadens asiatiska stadsdelar. Och eftersom joggningskompisen var ingen mindre än Björn Forsén, expert på antikens Grekland, kläckte jag ur mig ”Thalatta! Thalatta!”, det vill säga ”Havet! Havet!”. Så sägs nämligen en grekisk här har ropat 401 f.Kr. när den efter ett misslyckat krig mot perserna fick en första skymt av Svarta havet.

Vistelsen i Istanbul föranleddes av att vi ledde en vetenskaplig exkursion för tjugo av våra studenter vid Helsingfors universitet. Under en vecka fick de bekanta sig med denna metropols historia, kultur och geopolitiska betydelse. Ett centralt element i dessa exkursioner är studenternas egna presentationer och eftersom sevärdheterna var många gick vi över 50 kilometer kors och tvärs i staden. Dessutom bekantade sig studenterna i någon mån med stadens nöjesliv ...

Det sägs ju att alla vägar leder till Rom, men faktum är att Istanbul, eller rättare sagt Konstantinopel, har fungerat en betydligt längre tid som centrum för hela östra hälften av Medelhavsregionen och alla dess periferier – först som romerskt och bysantinskt hjärta, sedan som det osmanska imperiets skärningspunkt och slutligen som det nya Turkiets kulturella och andliga hemvist. Än i dag är Istanbul med sin befolkning på över 14 miljoner en av världens största metropoler.

Som kulturforskare iakttog och analyserade vi både stadens historiska avlagringar och minneskultur. De förstnämnda är sällsynt tydliga eftersom turkarna efter intagningen av staden 1453 omvandlade de flesta av de bysantinska kyrkorna till muslimska moskéer. Dessutom var även de östromerska kejsarna och osmanska sultanerna hejare på att uppföra megalomana monument, vilka överlevt diverse tidsepoker och genom sin blotta existens påminner oss om livets korthet.

Alla kända historiska platser är därtill förknippade med en uppsättning av minnen, anekdoter, budskap och tolkningar som kan förändras i snabb takt med ideologiska och geopolitiska förskjutningar. Ett dylikt systemskifte skedde naturligtvis i Konstantinopel efter 1453. Men även om osmanerna var tydliga med sitt nya budskap, präglades staden långt in på 1900-talet även av sina grekiska, armeniska och judiska minoriteter.

Efter Mustafa Kemals maktövertagande 1923 och upphöjelse till Kemal Atatürk, turkarnas fader, genomfördes en rad drastiska reformer för att röja rum för ett modernt, livskraftigt och framför allt turkiskt samhälle. Islam miste sin status som statsreligion, äldre mångkulturell vokabulär slopades och arabisk skrift ersattes med latinska bokstäver och en systematisk dyrkan av Atatürk.

Dagens Istanbul är det säregna resultatet av denna nydaning i minneskulturen. Å ena sidan alla imperiella minnesmärken och beteendemönster, å andra sidan Atatürk-kulten som lever i märklig symbios med den starka nyislamistiska våg som svept även över Turkiet.